

Miehin riskinotto ja alkoholikäyttö

Miehille kasautuvat yhteiskunnassamme väkivaltaiset kuolemat, liikenneonnettomuudet, työtapaturmat, alkoholisairaudet, itsemurhat ja rikospidätykset. Näiden ilmiöiden taustalla on kokonainen kulttuuri, erilaisten yhteiskunnallisten kytkentöjen viidakko. Mielestäni esiin voidaan kuitenkin kaivaa yksi yhteinen nimittäjä, joka auttaa hahmottamaan näitä ongelmia. Se on miehin riskinotto.

Miehet sosiaalistetaan lapsesta pitäen ottamaan riskejä ja pistämään itsensä vaaralle alttiiksi. Alle yksivuotiaille tytöille ja pojille sattuu suunnilleen yhtä paljon tapaturmia, mutta tämän jälkeen näyttävät lähes kaikki erilaiset koti- ja vapaa-ajan tapaturmat keskittyvän pojille (Kempainen 1985).

Miehet katsovat poikien kasvattamisessa olevan tärkeintä se, että he pystyvät puolustamaan itseään tarvittaessa vaikka nyrkein. Suurin onnettomuus on, että pojista tulee niin sopeutuvaisia ja heikkoja, että heidän pomonsa tai työtoverinsa pystyvät käyttämään heitä hyväksi. Tai, mikä vielä pahempaa, että he joutuvat vaimonsa tossun alle. Kirjassa *Blue-collar aristocrats* (LeMasters 1975) amerikkalainen rakennustyöläinen tiivistää tämän asenteen iskevästi seuraavaan toteamukseen: ”Jalkapalloa pelattaessa kaverit pyöriivät mudassa toisten kimpussa. Helvetti, sitä he juuri tarvitsevat selviytyäkseen tässä maailmassa.”

Poikien harrastamat seikkailukirjat, sarjakuvat ja tv-filmit ovatkin täynnä miehin riskinoton kuvaamista ja ylistämistä. Ja sama toistuu isojen poikien kirjoissa aina vakoilujännäreistä liike-elämän johtajien elämäkertoihin.

Riskinotto kuuluu elimellisenä osana kaikkiin miehiin yhteisöihin ja ryhmiin. Työelämässä miehet näyttävät ottavan riskejä osoittaakseen ammattitaitoaan, suoriutukseen helpommin työtehtävistä ja -normeista, täyttääkseen ryhmän käyttäytymisvaatimukset tai taloudellisesta pakosta. Riskinotton suhtaudutaan johdon taholta yleensä hyväksyvästi, jos se vain parantaa työn tuloksia eikä mitään vakavaa pääse tapahtumaan.

Työtoverit arvostavat työntekijää, joka pystyy rikkomaan määräyksiä, joka osoittaa itsenäisyytensä valitsemalla itse työtapansa tai joka esim. sormeilemalla koneensa asetusarvoja onnettomuuden uhallakin pystyy löytämään keinoja, joilla urakan saa kannattavaksi.

Näin on kuitenkin vain miesten kohdalla. Nainen, joka yrittää ottaa miehin asenteen riskeihin nähden, joutuu helposti työnjohdon ja työntekijöiden hampaisiin. Naisilta odotetaan kiltteyttä, tunnollisuutta, alistuvuutta ja

järjestelmällisyyttä.

Naisten tapaturma-alttius onkin monissa ammateissa vähäisempi kuin miesten. Miehet myös valikoituvat vaarallisiin ammatteihin; heitä kuolee vuodesta toiseen työpaikoilla kymmenen kertaa enemmän kuin naisia.

Riskin ottamisella on toki myös eksistentiaalinen sisältönsä. Koettelemalla kohtaloaan ihminen ylittää rajojaan ja osoittaa itselleen hallitsevansa ympäristöään. Nämä tekijät näyttävät olevan tärkeitä esim. kilpa-ajajille (Bowles 1987): ”Formula-kuskit pelaavat peliä, uhkapeliä, jossa taidolla ja vauhdilla ärsytetään kuolemaa. Mutta samalla riskiä kontrolloidaan ja paetaan taidolla, jossa avaintekijänä on oikea ajoitus. Riskien otto saa aikaan mielihyvän tunnetta. Seikkailuissa tuntemukset ja tietoisuus terävöityvät ja kaikki koetaan äärimmäisenä. Kuolemaa ei etsitä, vaan sitä kiusataan. Jopa niin pitkälle, että voittokortit ovat aina omassa kädessä ja kuolema voi vain yrittää hämätä huonoilla korteillaan.”

Formula-kilpailuihin liittyy todella suuri riski: joka kuudeskymmenes kuljettaja kuolee keskimäärin vuodessa. Ihmiset näyttävät yleensä hyväksyvän 10–100-kertaisen riskin silloin, kun valinta on vapaaehtoinen verrattuna siihen tilanteeseen, jossa joku toinen panee heidät vaaralle alttiiksi (Urquhart & Heilman 1984).

Ryypääminenkin on riskinottoa tai muuttuu helposti sellaiseksi, ja se ilmiselvästi koetaan vapaaehtoiseksi riskinotoksi. Edellä esitetyn perusteella tuntuisi luonnolliselta, että miehet tuntevat suurempaa vetoa kuin naiset juuri näihin alkoholinkäyttöön liittyviin tekijöihin.

Kohtaloa koetellaan ja pelataan omalla turvallisuudella ja terveydellä. Lopulta ollaan sellaisten eksistentiaalisten tekojen alueella, jotka todella sisältävät oman tuhoutumisen mahdollisuuden.

Juovuksissa aletaan etsiä vaaroja ja haastaa riitaa. Nuorten miesten käyttäytymisessä nämä piirteet tulevat erityisen selvästi esille. Nuorethan liioittelevat aikuisten käyttäytymismalleja, joskus tahattomaan parodiaan asti.

Miesten tarinoissa ryypäämisestä, ryyppeyryydestä ja toilauksista sekä riskinotosta kerrotaan yleensä ihaillen, hyväntahtoisesti huvittuneena ja silloinkin, kun seuraukset olisivat saattaneet olla todella vakavia.

Humalassa ajaminen on riskinottoa niin kuin muukin piittaamattomuus liikenteessä. Halveksuntaa ei osoiteta vain yhteiskunnan riskikäsityksiä kohtaan, vaan leikitään kohtalolla antaen tahallaan kuolemalle tasoitusta. Ehkä tämä selittää sen, miksi osa rattijuopoista haluaa jatkuvasti toistaa testinsä rangaistuksista piittaamatta.

Viina-, olut- ja tupakkamainokset liittyvät nekin mieshahmoin, jotka ovat miehin riskinoton ruumiillistumia, ulkoilmaihmiä, joilla on vaaralliset harrastukset ja elintavat. He näyttävät miehiltä, jotka pystyvät juomaan Pohjanmaan kautta ja silti selviytymään uhkaavista ti-

lanteista. Samanlaisia ominaisuuksien yhdistelmiä arvos-
tetaan miesten kirjoittamassa kaunokirjallisuudessa. He-
mingway käyköön hyvästä esimerkistä. Nämä myytit
ovat hyvin syviä kulttuurin rakenteita, jotka muuttuvat
hitaasti.

Miehille kohdistetulle terveysvalistukselle edellä esitet-
ty aiheuttaa monia pulmia, joita ei ehkä esim. työsuoje-
lussa ja alkoholivalistuksessa ole aina otettu riittävästi
huomioon. Asiallinenkin valistus, joka korostaa miesten
elintapoihin liittyviä vaaroja ja riskejä, voi vain tehdä
niistä entistä kiehtovampia. Niille, jotka haluavat ottaa
riskejä, haluavat tuntea elävänsä kuin mies ja haluavat
kokea vaaroja, ovat kiellot ja rajoitukset vailla tehoa.
Alkon kampanja, jossa nuorisolle isoin valokuvien esitet-
tiin, kuinka viina voi johtaa onnettomuuksiin ja vaarati-
lanteisiin, saattoi pojilla antaa vain lisävahvistusta sille
näkemykselle, että ryyppääminen on miehiseen maail-
maan liittyvää puuhailua. Työsuojelukampanjoitakin
laadittaessa usein unohdetaan, että niissä esitettyjen toi-
mintatapojen noudattaminen vaatii tunnollisuutta, pik-
kutarkkuutta, järjestelmällisyyttä ja esimiesten määräys-
ten kuuliaista noudattamista eli juuri niitä ominaisuuksia,
jotka helposti koetaan naisille ominaisiksi.

Tapasin vuosia sitten vanhan maalaisisännän, joka
oltuaan koko ikänsä ankara tupakkamies teki yllättäen
lakon, joka piti. Kun kysyin syytä tupakasta luopumi-
seen, hän vastasi: ”Se on nykyään lasten ja eukkojen
puuhaa.”

Kirjallisuus

Bowles, S.: Seikkailujen riskit eli miksi tapattaa itsensä
tahallaan. ERÄ 1987:11

Kemppainen, M.: Tapaturmien ja väkivallan aiheutta-
mat lasten kuolemantapaukset. Helsinki: Lastensuojelun
Keskusliitto, 1985

LeMasters, E.: Blue-collar aristocrats. Life-styles at
a working-class tavern. The University Wisconsin Press
1975

Urquhart, M. D. & Heilman, M. D.: Risk watch. The
odds of life. New York: Facts on File Publications, 1984.

Antero Honkasalo

Kohti raittiustyön teoriaa

Raittiustyöstä puhutaan paljon ja sitä arvostellaan ko-
vasti. Kukaan ei ole kuitenkaan määritellyt, mitä raittius-
työ ja sen tavoitteet ovat. Laajimmillaan raittiustyön
piiriin katsotaan kuuluvan kaikki toiminta, joka tapahtuu
selvin päin. Suppeimmillaan raittiustyön katsotaan ole-
van alkoholihaitoista kertomista. Näiden ääripäiden vä-
liin mahtuu monimuotoinen työnäkyjen kirjo.

Raittiustyön monimuotoisuus on rikkautta, mutta sa-
malla kuitenkin myös työn kehittämisen este. Miten voi
kehittää työtä, joka voi olla mitä tahansa?

Raittiustyöltä puuttuu tällä hetkellä teoreettinen pe-
rusta, jota vasten erilaisten työmuotojen mielekkyyttä ja
tehokkuutta voitaisiin arvioida. Raittiustyötä koskeva
tutkimus on aikaisemmin ollut lähinnä menneiden tapah-
tumien selittämistä. Useimmiten raittiustyötä ja raittiut-
ta on lisäksi tutkittu vain alkoholitutkimuksen osana,
ikään kuin sivutuotteena. Vasta aivan viime vuosina
raittiustyötä on alettu tutkia itsenäisenä ja samalla on
pohdittu sen mahdollisuuksia suhteessa tähän päivään
(esim. Kirsi 1988).

Itse olen ollut mukana kehittämässä Tapio Kirsin
esittelemää kulttuurista raittiustyötä. Tässä kirjoitukses-
sa pyrin esittelemään tämän työmallin teoreettisia lähtö-
kohtia. Olkoon tämä avaus keskustelulle, jonka tavoitteen-
a on löytää raittiustyölle oma teoria.

Mitä kulttuuri on?

Kulttuurin käsite on hyvin monimerkityksinen. Viime
vuosisadalla antropologit käyttivät sitä usein sivistyksen
synonyymina. Kulttuurin nähtiin kehittyvän asteittain
alemmalta tasolta ylemmälle. Tämä käsitys on lähellä
nykyistä humanistista näkemystä kulttuurista erityisen
lahjakkuuden, taiteellisuuden ja moraaliuden ilmentymä-
nä.

Tällä vuosisadalla yhteiskuntatieteissä on pyritty arvo-
vapaaseen kulttuurikäsitteeseen. Kulttuurina pidetään
kaikkea, minkä ihminen on tehnyt, opettanut ja siirtänyt
sukupolvelta toiselle. Tämän määritelmän mukaan kult-
tuuri voidaan jakaa esinekulttuuriin ja henkiseen kulttuu-
riin.

Viime vuosina yhteiskunnan muuttuessa nopeasti kult-
tuuriperintöä on edellä mainitussa mielessä alettu pitää
vain yhtenä osana vallitsevaa kokonaiskulttuuria. Vallit-
sevan käytännön mukaan kulttuuria pidetään nykyisin
ennen kaikkea symboleista muodostuvana kokonaisuute-
na, joka jäsentää meille ympäristön. Kulttuuri ilmenee
käyttäytymisessä ja esineissä.

Eri tutkijat painottavat kulttuurissa erilaisia asioita.
Esimerkiksi länsisaksalainen Wolfgang Fritz Haug koros-
taa kulttuuristen käytäntöjen subjektiivista puolta ja
omaehtoisuutta. Hän puhuu arkielämän kulttuurisesta
aspektista, jolla hän tarkoittaa niitä tapoja, joilla ihmiset
kehittävät identiteettiään ja havainnollistavat elämänsä
tarkoitusta (Sulkunen & al. 1985, 142). Englantilainen
Paul Willis ja ranskalainen Pierre Bourdieu korostavat
puolestaan kulttuurin elämäntavan kokonaisuutta jäsen-
tävää puolta ja kollektiivista jatkuvuutta ja yhdenmukai-
suutta (Sulkunen & al. 1985, 142).

Jatkossa tulen soveltamaan lähinnä tätä jälkimmäistä
kulttuurikäsitystä.

Kulttuurin muutos

Ennen kuin käymme käsiksi raittiustyöhön, on syytä
tarkastella vielä kulttuurin muutoksen luonnetta.

Vallitsevat mallit yhteisöjen muutoksen kulusta juon-
tavat juurensa evoluutioteorioista. Esimerkkinä ja sovel-
tamiskelpoisina malleina aiheemme kannalta kannattaa
tarkastella kahden sosiologian klassikon, Emile Durkhei-
min ja Ferd. Tönniesin, teorioita. Molemmat lähtevät